

<https://doi.org/10.17651/POLON.44.1>

PRZEMYSŁAW FAŁOWSKI

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

ORCID: 0000-0003-1039-3496

Badania polskich i czeskich wulgaryzmów – stan obecny i perspektywy

1. Wstęp

W 1992 roku słowacki językoznawca Ľubomír Ďurovič wydał w Montrealu artykuł porównawczy w języku angielskim zawierający typologię przekleństw (ang. *swearing*) w językach słowiańskich oraz kilku niesłowiańskich. Po czterech latach opracowanie to zostało przetłumaczone na język czeski i wydane w czasopiśmie „Souvislosti” (Ďurovič, 1996) i właśnie w tej wersji jest szeroko dostępne w źródłach internetowych. Studium słowackiego lingwisty jest wyjątkową próbą pełnej komparacji języków słowiańskich pod kątem leksyki wulgarnej, a także punktem wyjścia dla rozważań zawartych w niniejszym artykule.

Obecnie powstają liczne opracowania poświęcone wulgaryzmom, ale dotyczą one najczęściej jednego języka, a jeśli już pojawia się aspekt porównawczy, to zwykle w kontekście prac z zakresu przekładu wulgaryzmów na inne języki w dziełach filmowych i literackich (np. Wolańska-Zasępa, 2005; Osadnik, 2010; Pycia, 2012; Hądzlik-Białek, 2018; Włuka, 2019). Podobne zjawisko można zaobserwować w wypadku polsko-czeskiej pary językowej, gdzie opracowań komparatystycznych jest ledwie kilka (Dembska, 2019; Mańka, 2019; Maślanka, 2020) i mają one głównie charakter przekładoznawczy. W tej sytuacji, ze względu na ubogą literaturę porównawczą, warto poszerzyć perspektywę i przywołać również publikacje traktujące o wulgaryzmach tylko w jednym z interesujących nas języków. Niniejszy artykuł ma przede wszystkim charakter przeglądowy i jest próbą porównania oraz podsumowania współczesnych polskich i czeskich badań

nad wulgaryzmami, prowadzonych od 2000 do końca 2022 roku. Celem autora nie jest dogłębna analiza podobieństw i różnic pomiędzy polskimi i czeskimi wulgaryzmami, choć przy okazji przytaczania współczesnych badań tendencje w ich funkcjonowaniu zostaną zasygnalizowane. Artykuł zawiera także propozycje dalszych możliwości analizy wulgaryzmów pod kątem porównawczym, jednakże ze względu na ograniczoną objętość artykułu perspektywy badawcze zostaną jedynie dość ogólnie naszkicowane.

1.1. Terminologia i typologia

Omawiając niniejsze zagadnienie, warto na początek przybliżyć niuanse terminologiczne oraz typologiczne różnicujące oba języki słowiańskie. Polskiemu terminowi *wulgaryzm* odpowiada czeski ekwiwalent *vulgarismus* (lub *sprosté slovo*), ale bywają one nieco odmiennie definiowane. W polskich definicjach jest mowa o jednostce leksykalnej, za pomocą której wyrażane są emocje względem czegoś lub kogoś, oraz o łamaniu tabu językowego (Grochowski, 2002, s. 19), ewentualnie o wyrażeniach uznawanych przez użytkowników za nieprzyzwoite i ordynarne (WSJP), z kolei w haśle pochodzącym z encyklopedii języka czeskiego podkreślany jest negatywny stosunek (czes. *negativní postoj*) wobec człowieka lub rzeczy wyrażany przez wulgaryzm. Ponadto czescy lingwiści zwracają uwagę na łamanie etykiety językowej oraz werbalną agresję wywołwaną przez użycie tego typu słownictwa¹ (Jelínek, Vepřek, 2017). W wypadku pozostałych terminów sytuacja jeszcze bardziej się komplikuje. Jednemu polskiemu terminowi *przekleństwo*, oznaczającemu jednostkę leksykalną, za pomocą której mówiący może w sposób spontaniczny ujawnić swoje (również pozytywne) emocje, nie przekazując jednak żadnej informacji (Grochowski, 2002, s. 16–17), odpowiadają przynajmniej trzy czeskie: *zaklení*, *nadávka* czy *kletba*, których definicje – dość ogólne – nie zawierają wzmianki o braku przekazu informacji². Maciej Grochowski wymienia w tym kontekście jeszcze jeden termin – *wyzwisko* (najbliższy czeski odpowiednik to *nadávka*), który traktuje jako wytwór aktów mowy w postaci spontanicznego wyrażenia ujawniającego emocje (negatywne) nadawcy względem odbiorcy, aby adresat czuł się źle, wiedząc, że mówiący czuje wobec niego coś złego (Grochowski, 2002, s. 22).

¹ Obecna w polskiej i czeskiej definicji informację o łamaniu tabu językowego/etykiety językowej warto skonfrontować ze współczesnym zjawiskiem dewulgaryzacji (czes. *devulgarizace*), które na gruncie polskim opisują m.in. Jadwiga Kowalikowa (2008) czy Magdalena Kita (2016). Dokonujący się, wskutek częstego używania wyrazów i wyrażeń wulgarnych, zanik cech ordynarności czy nieprzyzwoitości niektórych jednostek (np. pol. *olewać*, *zajebisty*, czes. *ty vole*) wywołuje pytanie, czy zapis dotyczący tabu językowego powinien mieścić się w definicji wulgaryzmu.

² Czeskie definicje w oryginalnym brzmieniu: „zaklení – ustálený expresivní výraz vyjadřující zlost, nevoli ap.” (SSČ, s. 540), „nadávka – hrubé, urážlivé pojmenování, oslovení” (SSČ, s. 194), „kletba – zlořečení, prokletí” (SSČ, s. 134). W osobliwy sposób różnice pomiędzy terminami *vulgarismus* a *nadávka* ujmuje popularyzator tego tematu w Czechach, autor historii wulgaryzmów, Richard Marynčák, w którego opinii *nadávky* – w przeciwieństwie do wulgaryzmów – nie zawsze są wulgarne, a najlepsze z nich cechuje komizm (czes. *vtip*) (Žďárská, 2018, s. 28).

Kolejną kwestią jest sposób tworzenia wulgaryzmów (przekleństw) przez użytkowników języków słowiańskich, w tym czeskiego i polskiego, czemu poświęcił swój artykuł wspomniany wcześniej Ďurovič. Słowacki lingwista dokonał rozróżnienia przekleństw (w czeskim tłumaczeniu *klení*) ze względu na ich tematykę na: 1. seksualne: a) prawdziwe, b) pseudokopulacyjne; 2. analno-wydalnicze; 3. eschatologiczne. Następnie umieścił polskie przekleństwa, wraz z rosyjskimi, wśród seksualnych prawdziwych (kopulacyjnych). Według Ł. Ďuroviča pierwotnym wyobrażeniem dla nich był stosunek seksualny człowieka z psem, por. ros. еб твою мать czy сукин сын. Jest to typ wulgaryzmów, które w języku polskim zawierają stałe składniki: *kurwa*, *chuj*, *pizda*, *psia krew* itd. Rozwój przekleństw czeskich przebiegał odmiennie od polskich, a zarazem zbieżnie z językiem niemieckim. Na początku miały charakter religijny, łamiąc chrześcijański zakaz wymawiania imienia Boga nadaremno przez wykrzykniki: *krucifix*, *hergot*, *himlhergot*, *sakra* itd., następnie – pod wpływem języka niemieckiego – przeszły do typu „analno-wydalniczego”, czego wykładnikami są wyrazy: *hovno*, *prdel*, *prd*, *hajzl*, *smrad*, *srát* i utworzone z nimi kolokacje. W opinii Ł. Ďuroviča w języku czeskim brak słowiańskiego czasownika z rdzeniem *jeb-*, a także wyrazów z rdzeniem *pic-*, *pič-* w znaczeniu żeńskiego narządu płciowego, co jeszcze bardziej oddala go od języka polskiego (Ďurovič, 1996, s. 47, 51). Niniejszy artykuł jest okazją, aby na przykładzie współczesnych opracowań sprawdzić, czy głoszone przez słowackiego językoznawcę tezy są wciąż aktualne.

1.2. Zakres tematyczny badań

Tak jak wspomniano we wstępie, badania przekleństw i wulgaryzmów w XXI wieku mają przede wszystkim charakter jednojęzyczny. W wypadku opracowań dotyczących omawianych języków zaobserwować można zdecydowanie większe zainteresowanie wulgaryzmami po stronie polskiej, gdzie temat ten był podejmowany częściej, dotyczył różnych aspektów ich funkcjonowania i zajmowała się nim szeroka grupa lingwistów, szczególnie polonistów. Jeśli chodzi o język czeski, analogiczne badania są najczęściej prowadzone w ramach prac magisterskich, a nawet licencjackich, które ze względu na mniejszą liczbę samodzielnych naukowo opracowań, również zostaną wspomniane w niniejszym artykule. Wulgaryzmy i przekleństwa są analizowane pod różnym kątem, stąd konieczność podziału prac na dość umownie zarysowane kręgi tematyczne. W wypadku obu języków dominują różnorodne publikacje dotyczące funkcjonowania wulgaryzmów w codziennej komunikacji: Bińczycka, 2000; Kowalikowa, 2000, 2008; Biernacka-Ligeża, 2001ab; Śledź, 2003; Taras, 2005, 2011, 2017; Grybosiova, 2006ab; Karwatowska, 2008; Zarzeczny i Mazurek, 2009; Feliksiak, 2013; Kita, 2016; Sikora, 2016; Krzysztofowicz, 2018; Daneš, 2002; Tvarůžková i Ludvíková, 2004; Uličný, 2008, 2009; Franč i Hassairi, 2009; Kramulová, 2009; Bílková, 2014, 2015; Nejedlý, 2016).

Można również wymienić inne dziedziny badań nad wulgaryzmami podejmowane, choć w znacznie mniejszym stopniu, z obu stron, np. kwestie terminologiczne (Grochowski, 2002; Hądzlik-Dudka, 2014; Marynčák, 2007; Jelínek i Vepřek,

2017), obecność wulgaryzmów w literaturze pięknej (Chłosta-Zielonka, 2018; Schmiedtová, 2011; Dichev, 2012; Hradilová, 2019), ich obecność w języku uczniów i studentów (Biernacka-Ligęza, 2001c, Mróz i Szulc, 2009; Maćkowiak, 2009; Pankowska i Bieganowska-Skóra, 2018; Smetáčková, Novotná i Šimečková, 2014; Kaufnerová, 2016), w komunikacji internetowej (Staszewska, 2010; Kuruc, 2012; Zbróg i Zbróg, 2017; Gromnica, 2017; Žďárská, 2018) czy w języku polityki (Kamińska-Szmaj, 2009; Malendowicz, 2020; Lotko, 2009; Gromnica 2017). Czeska lingwistyka więcej uwagi poświęca zagadnieniu wulgaryzmów w korpusach (Tvarůžková i Ludvíková, 2004; Kovář, Jakubíček i Bušta, 2009; Schmiedtová, 2011; Žmigrodzki, 2012; Hądzlik-Dudka 2014), z kolei polscy badacze podejmują częściej tematykę obecności tego typu słownictwa w szeroko pojętych mediach (Mosiołek-Kłosińska, 2000; Maćkowiak, 2009; Olszewska, 2012; Pacuła, 2018; Bohatová, 2014), w kinematografii (Sobczak, 2005; Miławska, 2013; Hądzlik-Białek, 2018; Gruszczyńska, 2019; Włuka, 2019; Szlachcikowska, 2020) oraz w procesie tłumaczenia (Biernacka-Ligęza, 2001b; Wolańska-Zasępa, 2005; Garcarz, 2006; Hądzlik-Białek, 2018; Gruszczyńska 2019; Włuka, 2019). Przedmiotem zainteresowania obu stron jest także status wulgaryzmów w słownikach (Ruta, 2007; Žmigrodzki, 2012; Šemelík i Lišková, 2019), z kolei Konrad Szamryk (2020) opisuje wyrazy wulgarne obecne w konkretnym warszawskim socjolekcie, a Patrycja Saniewska (2016) – w mowie osób z niepełnosprawnością intelektualną. W dalszej części artykułu omówione zostaną kolejno polskie i czeskie opracowania zawierające następujące, kluczowe aspekty interesującej nas tematyki: klasyfikacje wulgaryzmów, ich status w dziełach leksykograficznych, funkcje, powszechność, wykładniki formalne w języku mówionym i pisanym, frekwencja oraz obecność w języku młodych ludzi. Na koniec przytoczone zostaną nieliczne polsko-czeskie badania porównawcze w dziedzinie wulgaryzmów.

2. Klasyfikacja wulgaryzmów

W pierwszej kolejności warto dopełnić informacje o wysuwanych przez polskich i czeskich językoznawców propozycjach klasyfikacji dzisiejszych wulgaryzmów, tym razem w obrębie jednego, konkretnego języka. Badacze stosują różne kryteria przy podziale słownictwa na poszczególne klasy, najczęściej znaczeniowe (tematyczne), ale również mieszane: formalno-znaczeniowe. W wypadku języka polskiego od dłuższego czasu największą popularnością cieszy się podział, powstały na marginesie słownika wulgaryzmów, autorstwa Macieja Grochowskiego na dwie podstawowe odmiany. Pierwszy typ to tzw. wulgaryzm systemowy, np. *jebać*, *kurwa*, *pierdolić*, czyli wariant objęty tabu ze względu na cechy formalne, niezależnie od kontekstu i właściwości semantycznych, drugi, określane jako „referencyjno-obyczajowy”, pełni swoją funkcję tylko w niektórych znaczeniach i kontekstach: w odniesieniu do części ciała i czynności fizjologicznych, np. *dmuchać*, *fujara*, *szpara* (Grochowski, 2002, s. 20). Po stronie czeskiej na uwagę zasługuje klasyfikacja powstała przy okazji badań nad wulgaryzmami w języku uczniów (Smetáčková, Novotná i Šimečková, 2014), której autorki (psycholożki)

wyróżniają cztery grupy tematyczne analizowanej leksyki: 1. *pornolálíka*, związane ze sferą seksualną, np. *šukat, píča, kurva, buzna*; 2. *koprolálíka*, dotyczące czynności wydalania: *srát, hovno, prdel*; 3. pejoratywne określenia człowieka ze względu na psychikę i fizyczność: *debil, magor, tlustoprđ*; 4. oznaczenia zwierząt: *kráva, vůl, prase*³ (Smetáčková, Novotná i Šimečková, 2014, s. 48).

Podobny podział tematyczny proponują autorzy hasła w encyklopedii języka czeskiego, tyle że kategorii semantycznych jest kilkanaście, poza wymienionymi powyżej: obrażające kobietę lub jej (często seksualne) zachowanie: *běhna, kurva*, oznaczające pierwotnie toaletę: *hajzl*, oznaczenia według obumarłych części roślin: *pařez, stará větev*, mające źródło w religii: *hergot, krucifix*, rasistowskie: *negr, tatar*, szowinistyczne: *židák, čobol*, oznaczające osoby o ogólnie negatywnych czy amoralnych poglądach: *komouš, nácek*, związane z wyraźnymi cechami wyglądu: *špekoun, kostra* czy ze szczególnie negatywnie postrzeganą cechą: *držgrešle, vlezdoprdelka*, a także neologizmy, łącznie ze zmianą już istniejących: *vlezdoprdelista* (Jelínek i Vepřek, 2017).

3. Status wulgaryzmów w słownikach

Ze względu na swoją charakterystykę, m.in. wysoki stopień ekspresji oraz łamanie zasad tabu, słownictwo wulgarne nie jest w pełni reprezentowane w polskich i czeskich opracowaniach słownikowych oraz naukowych. Opisując praktyczny problem wprowadzania wulgaryzmów do „Wielkiego słownika języka polskiego PAN”, jego redaktor, Piotr Źmigrodzki, odnotował:

[...] wulgaryzmy stanowią dla autora nowo tworzonego słownika problem nie tylko (a może nawet nie przede wszystkim) ze względu na trudność opisu, ale na tę całą otoczkę, jaka im towarzyszy w związku z ich funkcjonowaniem w języku, w słowniku i w opinii użytkowników (2012, s. 126).

P. Źmigrodzki przywołuje okres sprzed 1989 roku, kiedy tego typu słownictwo nie było właściwie obecne w polskich pozycjach naukowych i dydaktycznonaukowych, z kolei w latach 90. XX wieku toczyła się ożywiona debata na temat ich wprowadzania do słowników ortograficznych (2012, s. 124–127). Ostrożne podejście do tego zagadnienia cechuje polskich językoznawców nawet dzisiaj, o czym świadczą np. „wykropkowane” przykłady wulgaryzmów we współczesnych artykułach naukowych (np. Sikora, 2016; Pankowska i Bieganowska-Skóra, 2018). Taki rodzaj zawołowania niepożądanych treści nie ma miejsca w czeskiej lingwistyce, niemniej jednak niektórzy badacze podkreślają zbyt niską reprezentację leksyki wulgarnej w czeskich słownikach (Schmiedtová, 2011) czy niewielki zakres badań nad wulgaryzmami (Uličný, 2009; Bílková, 2015; Gromnica, 2017), ponadto O. Uličný piętnuje zjawisko pozostawiania tego typu analiz amatorom

³ W opinii czeskiego lingwisty Oldřicha Uličnego Czesi – w przeciwieństwie do pozostałych Słowian – stosowali najczęściej *koprolálíka* (wulgaryzmy analno-wydalnicze), jednak w ostatnich latach coraz większą popularność zdobywają *pornolálíka* (wulgaryzmy seksualne) (za: Tvarůžková, Ludvíková, 2004).

(Uličný, 2009, s. 43). Inny czeski lingwista – Edvard Lotko – już w 2009 roku zgłaszał pilną potrzebę dokładnych badań nad czeskimi wulgaryzmami, m.in. pod kątem socjolingwistycznym i pragmalingwistycznym, a także konieczność analiz porównawczych wulgaryzmów, szczególnie czesko-polskich, podkreślając jednocześnie duże osiągnięcia polskiej lingwistyki na tym polu (2009, s. 54–55).

4. Funkcje wulgaryzmów

Zagadnienie funkcji wulgaryzmów było często poruszane w pracach polskich i czeskich badaczy po 2000 roku. Czeski psycholog Zbyněk Vybíral wymienia aż dziewięć przyczyn ich używania: 1. rozładowanie napięcia i uczucia frustracji; 2. pobudzenie, dodanie sił; 3. dążenie do integracji; 4. niepokój i strach; 5. próba upokorzenia; 6. chęć wystraszenia kogoś; 7. chęć odróżnienia się; 8. chęć bycia modnym; 9. naśladownictwo (za: Tvarůžková i Ludvíková, 2004). W przywoływanym wcześniej artykule o języku uczniów jego autorki przytaczają pięć podstawowych funkcji tego typu słownictwa: 1. psychohygieniczną (przynoszącą ulgę w stanie wewnętrznego napięcia); 2. dyskredytującą i definiującą; 3. cementującą (np. daną grupę społeczną); 4. podżegającą i komiczną oraz 5. pasożytniczą (w wypadku przerywników typu *ty vole*) (Smetáčková, Novotná i Šimečková, 2014, s. 51). Polscy badacze Grzegorz Zarzeczny i Monika Mazurek wygłaszają kategoryczny sąd, że użyciu wulgaryzmów nie towarzyszy żadna z intencji związanych ze świadomym naruszeniem normy językowej, a sięgnięcie po leksykę wulgarną nie wynika z motywacji przedstawionych w najnowszych opracowaniach naukowych (Zarzeczny, Mazurek, 2009, s. 183). W innych polskich pracach pojawiają się jednak konkretne przyczyny, często licujące z propozycjami czeskich naukowców. I tak Jadwiga Kowalikowa, przytaczając wypowiedzi studentów polonistyki, wymienia aż dziesięć motywacji do sięgania po wulgaryzmy, na tle których wyróżniają się: potrzeba „poświnтусzenia”, czyli zejścia z poziomu kultury wysokiej, konieczność poszukiwania jednocześnie mocnych i oszczędnych środków ekspresji do sugestywnego przekazywania uczuć, zaspokajanie potrzeb ludycznych przez traktowanie wulgaryzmów jako nośnika humoru⁴, przekora wobec krytyków tego słownictwa, demonstrowanie prawa do wolności słowa, moda na językowy luz czy chęć posmakowania „zakazanego owocu” (Kowalikowa, 2008, s. 84). Do interesujących wniosków dochodzi podczas badania języka internautów Justyna Staszewska, sygnalizując nowe funkcje wulgaryzmów: oprócz znieważania, emoty wizacji przekazu i jego uwiarygodnienia mają również potencjał zabawowy (Staszewska, 2010, s. 207). W polskich badaniach głos oddawany jest użytkownikom internetu, którzy wymieniają kilka celów używania wulgaryzmów, m.in. chęć obrażenia innych, wyrażenia stanów emocjonalnych, zwiększenia oddziaływania wypowiedzi, manifestacji pewnych postaw czy nadania językowi bohaterów literackich wiarygodności idio- lub socjolektalnej (Zbróg i Zbróg, 2017).

⁴ O funkcji ludycznej wulgaryzmów pisała już wcześniej I. Biernacka-Ligięza (1999).

5. Powszechność wulgaryzmów

Edward Lotko, wskazując na brak kompleksowych analiz socjolingwistycznych czeskich wulgaryzmów, jako wzór do naśladowania wskazuje polskie badania prowadzone przez Centrum Badań Opinii Społecznej (Lotko, 2009, s. 53). Ostatni komunikat CBOS-u na ten temat, z 2013 roku, wskazuje, że wulgaryzmów używa 79% polskich respondentów (liczba ta wzrosła od badania z 2007 roku), mężczyźni przeklinają częściej niż kobiety, osoby młodsze (do 34. roku życia) częściej niż starsze (Feliksiak, 2013, s. 3–4). Zagadnienie powszechności wulgaryzmów pojawia się bardzo często w polskich opracowaniach. Analizy te bywają naznaczone silnym subiektywizmem oraz piętnowaniem współczesnych zachowań językowych: mówią o dewulgaryzacji, tolerancji dla wulgaryzmów (Kowalikowa, 2000), liberalizacji ich oceny społecznej, a także wpływie obcym, angloamerykańskim na zachowania językowe Polaków (Grybosiova, 2006). Zjawisko wulgaryzacji i brutalizacji polszczyzny w bezkompromisowy i emocjonalny sposób piętnuje Kazimierz Sikora: „wielu ludzi, zwłaszcza młodych, doświadczając słabości norm obyczajowych i prawnych, braku kontrolnej funkcji społeczeństwa, utwierdza się w przekonaniu, że nie musi liczyć się w sferze komunikacji z jakimikolwiek ograniczeniami” (2016, s. 107–108). W podobnym tonie wypowiada się Bożena Taras, która postuluje czynną postawę językoznawców wobec wulgaryzacji języka:

[...] działania podejmowane przez językoznawców nie mogą się ograniczać do rejestrowania i opisywania upowszechniającego się zjawiska wulgaryzacji języka i kultury. Wypowiedzi świadczące o upadku wartości społeczno-kulturowych oraz o odrzucaniu zasad moralnych powinny napotkać zdecydowany opór środowiska (2011, s. 378).

Warto raz jeszcze nawiązać do wspomnianego artykułu E. Lotki, który sformułował tezę – zbieżną z polskimi badaniami – iż przybierający w ostatnich latach na sile proces przenikania wulgaryzmów z komunikacji prywatnej do oficjalnej (jawnej) osłabia ich tabuizację (Lotko, 2009, s. 49).

6. Wykładniki formalne i frekwencja wulgaryzmów

Kolejnym istotnym aspektem w badaniach nad wulgaryzmami są ich wykładniki formalne, zarówno w wypadku codziennej komunikacji mówionej, jak i komunikacji pisemnej. Jest to zagadnienie dokładnie opracowane przez czeskich językoznawców, przede wszystkim w oparciu o ankiety, ale także dane korpusowe – polskich prac o podobnym charakterze nie ma zbyt wiele. Przy okazji omawiania współczesnych badań można zestawić najnowsze dane z informacjami zamieszczonymi w latach 90. XX wieku w artykule Ľ. Ďuroviča.

Kilkutorowej analizie zjawiska na gruncie czeskim dokonuje Věra Schmiedtová (2011), która w oparciu o wyniki ankiety tworzy pięciostopniową klasyfikację czeskich wulgaryzmów według poziomu ekspresji: wyrazy dotyczące sfery analnej (*prdel, hovno*) zostały przez użytkowników języka czeskiego zaliczone do drugiej pod względem siły

przekazu grupy; ustępują jedynie leksemom ze sfery seksualnej: *kurva*, *piča* i *čurák*⁵. Czeska językoznawczyni przytacza także dane pochodzące z korpusu języka mówionego ORAL 2008, aby przedstawić najpopularniejsze wśród Czeszek i Czechów wulgaryzmy. Po raz kolejny potwierdza się, że mężczyźni sięgają po ten środek wyrazu częściej niż kobiety (1600 > 546 użyć), ponadto lista najpowszechniejszych wulgaryzmów przez nich używanych różni się od listy obecnej w języku kobiet: *blbec*, *vůl*, *prdel*, *piča*, *čurák* (Czesi) – *blbeček*, *pitomec*, *debil*, *kurva* (Czeszki). Młodsze osoby chętniej sięgają po wyrazy *vůl* i *prdel*, z kolei w języku starszych brak określeń *piča* i *čurák* (Schmiedtová, 2011). Czeskie badania pokazują także różnice regionalne w stopniu popularności różnych środków językowych. Widać to najlepiej w popularnej ankiecie internetowej pochodzącej z portalu poświęconego psychologii i grafologii, której autorzy Vojtěch Franč i Munír Hassairi na podstawie wypowiedzi przede wszystkim młodych respondentów potwierdzili wysuniętą wcześniej hipotezę, że Czesi używają częściej wulgaryzmów dotyczących sfery analnej, podczas gdy Morawianie (a szczególnie Ślązacy) chętniej sięgają po określenia związane z genitaliami (Franč i Hassairi, 2009). Małą popularność leksyki analnej we wschodniej części kraju potwierdzają inne badania ankietowe przeprowadzone wśród mieszkańców Kraju Morawsko-Śląskiego (*Moravskoslezský kraj*): najpopularniejsze wśród tamtejszych mieszkańców wulgaryzmy (*kurva*, *debil*, *piča/piča*, *kokot*, *čurák/čurak*) w ogóle nie są związane ze strefą analną (Bílková, 2015, s. 166).

Czeskie źródła dostarczają także hojnych informacji na temat frekwencji wyrazów wulgarnych w języku pisanim, oferując gotowe zestawienia najpopularniejszych z nich. W jednym z artykułów taka lista stworzona została w oparciu o korpus: w pierwszej dziesiątce znajdują się aż trzy leksemy ze sfery analnej: *prdel* (na miejscu pierwszym), *hovno* (czwartym) i *srát* (siódmym) (Tvarůžková i Ludvíková, 2004). Znacznie późniejsze badania, w oparciu o komentarze zawarte na portalu *novinky.cz*, jeszcze wyżej sytuują ten typ wulgaryzmów: *prdel* (1.), *hovno* (2.), *posrat* (3.), *srát* (4.), *sračka* (6.), *nasrat* (9.), *hajzl* (10.); łącznie wyrazy związane z wydalaniem stanowią aż 69% całości analizowanych form (Žďarská, 2018, s. 35–36). Na tym tle wyróżnia się zestawienie zaproponowane przez brneńskich informatyków, którzy na potrzeby badań stworzyli nowy korpus wulgaryzmów: słowa *hovno* i *prdel*, jako jedyne ze strefy analnej, zajmują odpowiednio 3. i 4. miejsce, ustępując pola leksemom *mrdat* i *kurva* (Kovář, Jakubiček i Bušta, 2009).

Wymienione powyżej swoiste „rankingi popularności” są w polskich opracowaniach znacznie rzadsze, a ich autorzy traktują to zagadnienie ogólnikowo, łącząc najczęściej

⁵ Podobną klasyfikację stworzył także Maciej Grochowski, dzieląc wulgaryzmy (systemowe) ze względu na stopień nacechowania. Są one oznaczane trzema kwalifikatorami: **posp./wulg.** – niski stopień nacechowania, jednostka uważana za wulgarną w kręgu rozmówców starszego i średniego pokolenia, np. *gówniarz*, *pierdola*, *przypieprzyć*, **wulg.** – jednostka powszechnie uznawana za wulgarną, np. *dupczyć*, *kutas*, *usrać* i **wulg.!** – powszechnie uważana za bardzo wulgarną, np. *chuj*, *jebać*, *pizda* (Grochowski, 2002, s. 21). Na powyższych przykładach widać, że wśród najmocniejszych wulgaryzmów dominują te ze sfery seksualnej, podobnie jak to ma miejsce w przypadku jednostek czeskich.

odmianę mówioną z pisaną. Przytoczyć tutaj można dość ogólny zestaw zamieszczony w artykule P. Żmigrodzkiego. Autor wspomina, że wśród 15 000 wyrazów o najwyższej frekwencji w korpusie wymienić można leksemy wulgarne: *dupa*, *gówno*, *pieprzyć*, *pierdolić* czy *pierdolnąć* (Żmigrodzki, 2012, s. 128). Są to więc zarówno określenia ze sfery analnej, jak i seksualnej. Przykłady „najpopularniejszych” polskich wulgaryzmów (niezależnie od kanału przekazu) przytacza również Paweł Malendowicz: chodzi o rzeczowniki *kurwa*, *chuj*, *pizda*, ich czasownikowe i przymiotnikowe derywaty, oraz czasownik *pierdolić*, czyli określenia ze sfery seksualnej (Malendowicz, 2020, s. 278). Patrycja Saniewska, badająca język osób z niepełnosprawnością umysłową, zamieszcza zestawienie używanych przez tę grupę wyrazów wulgarnych według wartości procentowych: *kurwa* (55,6%), *cholera* (40,7%), *kurcze* (22%), *bladź* (14,8%), *chuj* (14,8%) i *spierdalaj* (11,1%) (Saniewska, 2016, s. 359).

7. Wulgaryzmy w języku młodych ludzi

Problematyką budzącą zainteresowanie zarówno polskich, jak i czeskich lingwistów są wulgaryzmy w języku młodych ludzi. Przykładem może być czeskie opracowanie Ireny Smetáčkovéj, Hany Novotnej i Petry Šimečkovéj (2014) traktujące o posługiwaniu się wulgaryzmami przez uczniów szkół podstawowych, przyczynach tego zjawiska oraz wykorzystywanym w tym celu repertuarze językowym. Na podstawie wywiadu i ankiet badaczki zaobserwowały, że o wyborze konkretnych środków językowych decyduje wiek przepytanych dzieci: młodsze z nich stosują najczęściej *koprolálíka*, starsze – *pornolálíka*, przy czym wyrazy należące do tego ostatniego typu uważane są przez ogół dzieci za bardziej wulgarne. Najistotniejszym czynnikiem różnicującym jest jednak płeć: chłopcy posługują się wulgaryzmami chętniej niż dziewczęta, również w trakcie zajęć lekcyjnych, z kolei wulgaryzacja języka dziewcząt narasta z wiekiem bardziej niż u chłopców, wreszcie – dziewczęta potrafią lepiej regulować użycie wulgaryzmów ze względu na określony kontekst. Jak wynika z cytowanej w artykule pracy Petry Janovej o języku uczniów ósmej klasy szkoły podstawowej, chłopcy posługują się odmiennym repertuarem wyrazów wulgarnych niż dziewczęta: częściej stosują określenia typu: *zmrđ*, *kokot*, *buzerant*, *mrdka*, *pičus* i *sráč*, czyli przede wszystkim ze sfery seksualnej (Smetáčková, Novotná i Šimečková, 2014, s. 55–61). Co ciekawe, czynnikiem, który łączy uczniów szkół podstawowych oraz studentów szkół wyższych, jest stosunek do używania wulgaryzmów przez dziewczęta/kobiety. Badania wśród osób studiujących w kontekście *gender studies* prowadziła Marie Kaufnerová – potwierdziły one stereotyp, iż wulgarna dziewczyna jest odbierana negatywnie, a jej wulgarne zachowania są mniej tolerowane niż w przypadku chłopaka, choć stopień tolerancji młodych kobiet wobec takich zachowań jest wyższy niż mężczyzn (Kaufnerová, 2016, s. 84–85).

Spośród polskich opracowań podejmujących temat wulgaryzacji języka dzieci i młodzieży warto przywołać artykuł Doroty Pankowskiej i Anny Bieganowskiej-Skóry (2018), w którym autorki zajmują się zjawiskiem przede wszystkim w kontekście

jakościowym. Analizując środowisko studenckie, dochodzą do podobnych wniosków jak badacze czescy: uczelnia jest miejscem, w którym wulgaryzmy są w powszechnym użyciu. Wulgaryzacja postępuje także wśród młodzieży szkolnej, ponadto zwiększa się tolerancja i obojętność w stosunku do używania wyrazów wulgarnych, choć w mniejszym stopniu wśród dziewcząt niż wśród chłopców (Pankowska i Bieganowska-Skóra, 2018, s. 188, 193). To opracowanie, w przeciwieństwie do źródeł czeskich, cechuje zdecydowanie krytyczny stosunek do wulgaryzmów, ściśle powiązanie wulgaryzacji języka z agresywnym zachowaniem młodych ludzi i wreszcie: poszukiwanie rozwiązań mających na celu zahamowanie tego zjawiska wśród młodzieży. Według badaczek takie działania mają sens, m.in. dlatego, że duża część ankietowanych – choć na co dzień używa wulgaryzmów – negatywnie ocenia ich powszechność (Pankowska i Bieganowska--Skóra, 2018, s. 198).

8. Polsko-czeskie badania porównawcze

Omawiane dotychczas opracowania, ze względu na niewielki zakres czesko-polskich badań porównawczych nad wulgaryzmami, miały charakter jednojęzyczny. Jednym z wyjątków jest artykuł Katarzyny Dembskiej (2019), który jednak, po pierwsze: dotyczy przede wszystkim zjawiska eufemizacji, po drugie: ma charakter wybitnie translologiczny⁶. Toruńska bohemistka wykorzystuje nowoczesne narzędzie w postaci paralelnego korpusu językowego InterCorp 10, będącego integralną częścią Czeskiego Korpusu Narodowego, aby zbadać strategie przekładowe czeskich wulgaryzmów zawartych w utworach literackich: chodzi dokładnie o polskie odpowiedniki form *srát*, *děvka* oraz zwrotu *do prdele*. Na marginesie głównego celu badań K. Dembska przytacza wykorzystane przez tłumaczy rzeczywiste odpowiedniki czeskich wulgaryzmów. I tak „analne” wyrażenia *srát* (*někoho*) oraz *do prdele* są zwykle oddawane przez „seksualne” *wkurwiać* (*kogoś*) oraz *kurwa!* (Dembska, 2019, s. 464, 470).

Podobne zjawisko analizowała w niepublikowanej pracy licencjackiej, poświęconej eufemizacji wulgaryzmów w czeskich i polskich napisach filmowych, Małgorzata Mańka (2019). Wykorzystując InterCorp (v11, podkorpus Subtitles), autorce udało się dokonać zestawienia popularnych określeń wulgarnych w obu językach. Punktem wyjścia były trzy angielskie wyrażenia o bardzo silnym ładunku emocjonalnym: *fuck off*, *cunt* oraz *motherfucker*, które zostały porównane z czeskimi i polskimi odpowiednikami występującymi dokładnie w tych samych kontekstach. W obu językach po odpowiednie wulgaryzmy (zamiast eufemizmów) sięgano w podobnym stopniu, a ich typ jest częściowo zbliżony z teorią E. Ďuroviča. Przekleństwo *fuck off* jest w czeskim tłumaczeniu najczęściej zastępowane określeniami ze sfery analnej: *jít/bežet/táhnout do prdele/hajzlu*, *vysrat si*, w polskim – wyrażeniami *odpierdolić się*, *spierdalać*, które pomimo pochodzenia od prasłowiańskiego **přděti* ‘oddawać głośno gazy’ (SEJP) bliższe są dzisiaj,

⁶ Przy tej okazji warto wspomnieć artykuł Anny Maślanki (2020) poświęcony wulgaryzmem w polskim przekładzie powieści „Jezioro” współczesnej czeskiej autorki Bianki Bellowej.

przez skojarzenie z czasownikiem *pierdolić*, sferze seksualnej. Nieco inaczej wygląda sytuacja w przypadku dwóch pozostałych określeń. Polskie odpowiedniki to właściwie wyrażenia ze sfery seksualnej: dla *motherfucker* – *skurwysyn*, *skurwiel* czy *matkojebca*, dla *cunt* (jako wyzwiska) – *cipa*, *pizda*. Jeśli zaś chodzi o czeskie ekwiwalenty, występują tutaj dwa modele: oczekiwane określenia ze sfery analnej: *hajzl* (za *cunt* i *motherfucker*) oraz *sráč* (za *motherfucker*), ale także ze sfery seksualnej: *zmrđ*, *zskurvysyn* (za *motherfucker*) oraz *píča*, *čurák* (za *cunt*).

Na koniec przytoczone zostaną wyniki zrealizowanego przez autora niniejszego artykułu badania, które łączy zastosowaną w powyższej pracy licencjackiej metodologię z koncepcją przedstawioną w artykule K. Dembskiej. Do jego realizacji wykorzystany został korpus InterCorp w wersji v15⁷ (IC15), a dokładniej podkorpus Core zawierający przede wszystkim przekłady tekstów literackich, co wynika z poniekąd słusznej uwagi K. Dembskiej, że drugi z potencjalnych podkorpusów (Subtitles) obarczony jest wieloma błędami (Dembska, 2019, s. 462). Ponadto w celu uniknięcia presji polskiego lub czeskiego oryginału i zachowania symetrii pomiędzy oboma językami, punkt wyjścia stanowił język angielski. Przeprowadzona próba jednoczesnego porównania trzech popularnych i „mocnych” angielskich wulgaryzmów (*fuck off*, *motherfucker* i *cunt*) z polskimi i czeskimi odpowiednikami pokazała jednak, że czeski korpus porównawczy – pomimo swojej innowacyjności – ma jeszcze zbyt małą objętość, aby wyniki badania traktować jako w pełni wiarygodne. W wypadku wyrażenia *fuck off* jest to tylko siedem podwójnych wyników, na podstawie których zauważyć można przede wszystkim dominację kluczowego czeskiego wulgaryzmu *prdel* (np. *jdi do prdele*, *polib si prdel*), podczas gdy polskie odpowiedniki są bardziej różnorodne. *Motherfucker* pojawia się w obu korpusach jednocześnie 16 razy. W czeskim przekładzie określenie analne (*hajzl*) występuje zaledwie 5 razy, a pozostałe wyrażenia mają odmienny, najczęściej seksualny charakter, by wymienić tylko najpopularniejszy wulgaryzm *zmrđ*. Polskie warianty i w tym przypadku są bardzo różnorodne, choć dominują derywaty od leksemu *kurwa*. Najwięcej wyników (65) przynosi zestawienie z czeskimi i polskimi odpowiednikami angielskiego określenia *cunt*. Biorąc pod uwagę użycie wyrazu jedynie w funkcji ogólnego wyzwiska (nie zaś części ciała), zestaw ekwiwalentów w obu językach zmniejsza się do 42, przy czym większość stanowią wulgarne określenia kobiety: pol. *pizda*, *cipa*; czes. *kunda*, *píča*, *fuchtle*, będące najczęściej synekdochami od niecenzuralnych określeń pochwy. W celu uzyskania bardziej miarodajnych wyników konieczne będzie z jednej strony zawężenie analizy korpusowej do dwóch języków (przekłady z czeskiego na polski i z polskiego na czeski), z drugiej – sięgnięcie po inne źródła korpusowe, przede wszystkim jednojęzyczne. Jest to zadanie, które wykracza poza wąskie ramy niniejszej publikacji.

⁷ W momencie przeprowadzania badań (wrzesień 2023) najnowsza wersja (v16) nie była jeszcze oficjalnie ukończona.

9. Podsumowanie i perspektywy badawcze

Przywołane powyżej badania nad wulgaryzmami w języku polskim i czeskim prowadzone na początku XXI wieku prezentują różnorodne podejścia metodologiczne oraz bogatą bazę materiałową, ponadto mają głównie charakter jednojęzyczny. Podkreślić należy, że w centrum zainteresowań badaczy z Polski znajdują się odmienne aspekty funkcjonowania wulgaryzmów niż w wypadku badaczy z Czech. Podczas gdy opracowania polonistyczne stanowią przede wszystkim refleksję dotyczącą statusu wulgaryzmów, ich społecznej oceny, obecności we współczesnych mediach, literaturze, filmie i socjolektach, ponadto zjawisk eufemizacji, dewulgaryzacji i neutralizacji, przedmiotem badań bohemistycznych są wykładniki formalne wulgaryzmów, ich frekwencja, sposoby tworzenia, a wszystko w oparciu o badania korpusowe i ankietowe. Można oczywiście wskazać punkty styczne, np. lingwiści z obu krajów często podejmują temat wulgaryzmów w języku młodych ludzi, od wieku przedszkolnego do studiów, jednak nawet wówczas pojawiają się różnice w podejściu: polskie prace mają na ogół charakter zaangażowany, wartościujący, podczas gdy czescy badacze raczej zachowują chłodny obiektywizm. W sytuacji kiedy jeden aspekt jest opisywany w tak odmienny sposób trudno o jednoznaczne wnioski dotyczące samej natury wulgaryzmów w obu językach, choć niektóre tendencje można zasygnalizować. Już pobieżna analiza dostępnych opracowań pozwala stwierdzić, że typologia stworzona ponad 30 lat temu przez Ľ. Ďuroviča zdezaktualizowała się. Dotyczy to szczególnie wulgaryzmów czeskich, które nie mają obecnie pochodzenia wyłącznie analnego i w coraz większej mierze zyskują charakter seksualny.

Biorąc pod uwagę dzisiejszą asymetrię w badaniach nad polskimi i czeskimi wulgaryzmami, konieczne wydaje się nakreślenie perspektyw badawczych w odniesieniu do tej specyficznej tematyki. Planowane badania miałyby charakter komparatystyczny i w pierwszej kolejności dotyczyłyby frekwencji, funkcji i kontekstów użycia wulgaryzmów w obu językach, a także mechanizmów ich tworzenia, czyli zagadnień, którymi w większym stopniu zajmowała się lingwistyka czeska. Analiza, zgodnie z wytycznymi Jerzego Bartmińskiego (2010, s. 122), obejmowałaby dane systemowe (słownikowe), ankietowe i tekstowe. Obecnie badania te są ułatwione, ponieważ można korzystać z wielu narzędzi dostępnych w Internecie, np. ankiet online, tworzonych i wypełnianych za pośrednictwem różnych aplikacji (np. MsForms za pośrednictwem mediów społecznościowych, takich jak Facebook). W kontekście danych tekstowych niezbędne wydaje się sięgnięcie po korpusy językowe, szczególnie – pomimo zgłaszanych wcześniej zastrzeżeń – wykorzystanie korpusu porównawczego InterCorp. Cennym uzupełnieniem będą z pewnością czeskie i polskie korpusy jednojęzyczne, także bazy języka mówionego (np. czeski ORAL czy polski SpokesPL⁸).

⁸ W przypadku polskiego materiału niezwykle przydatnym źródłem będzie z pewnością powstający obecnie korpus przekleństw i wulgaryzmów CLARIN-PL.

Następnie warto porównać status wulgaryzmów w obu interesujących nas językach – chodzi o zagadnienie, które było poruszane częściej przez polskich badaczy. W tym celu wykorzystać można metodę ankietową, aby ustalić, w jakiej przestrzeni pojawiają się wulgaryzmy w obu językach, kto się nimi posługuje (płeć, wykształcenie, wiek), a także jaki jest ich odbiór w społeczeństwie (por. Feliksiak, 2013). W dalszej perspektywie interesujące byłoby zbadanie zjawisk, którymi w małym stopniu lub w ogóle nie zajmowali się czescy lingwiści, czyli procesów neutralizacji, dewulgaryzacji, jak również eufemizacji wulgaryzmów. Zjawiska te należy analizować w oparciu o różne typy źródeł: literaturę piękną, dzieła filmowe, media, także społecznościowe, czy codzienną mowę potoczną (na podstawie ankiet i korpusów). Badając różnice w funkcjonowaniu wulgaryzmów w polskim i czeskim Internecie, można skorzystać z teorii reprezentacji społecznej, po którą sięgali już polscy lingwiści (por. Zbróg i Zbróg, 2017).

Badacz, który zamierza w ten sposób skonfrontować czeskie i polskie wulgaryzmy, napotka z pewnością trudności związane z doбором odpowiednich narzędzi i metodologii⁹. Jest to jednak wyzwanie, które warto podjąć, ponieważ zagadnienie to nie zostało dotychczas odpowiednio zbadane i opisane, a co za tym idzie, stanowi wyraźną lukę w polsko-czeskich badaniach komparatystycznych.

Bibliografia

- Bartmiński, J. (2010). Jak rekonstruować kulturowo-językowy obraz Europy. *Etnolingwistyka*, 22, 121–127.
- Biernacka-Ligęza, I. (1999). Wulgaryzmy a łamanie normy kulturowej. W: J. Miodek (red.), *Mowa rozświetlona myślą. Świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków* (s. 166–181). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Biernacka-Ligęza, I. (2001a). Funkcje wulgaryzmów we współczesnej polszczyźnie potocznej. *Acta Universitatis Nicolai Copernici – Filologia Polska*, 55, 13–23.
- Biernacka-Ligęza, I. (2001b). „Kląć na czym świat stoi” – analiza wulgaryzmów najczęściej wykorzystywanych w języku polskim i angielskim. W: G. Habrajska (red.), *Język w komunikacji*, T. 2, (s. 255–262). Łódź: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna.
- Biernacka-Ligęza, I. (2001c). Wulgaryzmy w języku młodzieży. W: J. Miodek i K. Bakula (red.), *Kształcenie językowe*, T. 1, (s. 73–97). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Bílková, K. (2014). *Vulgarismy v češtině* [praca magisterska]. Ostrava. <https://theses.cz/id/yt5qgf/> (dostęp: 8.09.2023).
- Bílková, K. (2015). Relativnost a parasystémovost – rysy vulgárního lexika. *Studia Slavica*, 19(1), 163–169.
- Bińczyska, J. (2000). Dziecko w świecie wulgaryzmów. W: A. A. Kotusiewicz (red.), *Mysł pedeutologiczna i działanie nauczyciela*, T. 2, (s. 69–76), Białystok: TransHumana.
- Bohatová, H. (2014). *Vulgarismy v publicistických textech* [praca magisterska]. Praha. https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/71276/DPTX_2012_2_11210_0_126937_0_135836.pdf?sequence=1 (dostęp: 8.09.2023).

⁹ Udaną analizę porównawczą słowiańskich wulgaryzmów (chorwackich i polskich) przeprowadziła m.in. Paulina Pycia (2012), choć trzeba przyznać, że dotyczyła ona skali *mikro* (na podstawie jednego utworu literackiego „Uho, grlo, nož” Vedranu Rudana) i miała głównie charakter przekładoznawczy.

- Chłosta-Zielonka, J. (2018). Wulgaryzmy jako cecha idiolektu Jakuba Żulczyka na przykładzie powieści *Wzgórze psów*. *Prace Językoznawcze*, 20(4), 5–17.
- Daneš, F. (2002). Obhrublost v jazyce a řeči. W: E. Koudelková (red.), *Sbornik 2002 (k životnímu jubileu doc. Milana Žemličky)* (s. 111–117). Liberec: Technická univerzita.
- Dembska, K. (2019). Eufemizacja w przekładzie (na materiale języka czeskiego). *Bohemistyka*, 19(4), 460–474.
- Dichev, B. (2012). Drsný jazyk Haškova *Švejka* z pohledu cizojazyčného bohemisty. *Čeština doma & ve světě*, 1, 33–44.
- Đurovič, L. (1996). Typologie klení ve slovanských a sousedních jazycích. *Souvislosti*, 7(2–3), 46–57.
- Feliksiak, M. (2013). *Wulgaryzmy w życiu codziennym. Komunikat z badań CBOS*. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_136_13.PDF (dostęp: 8.09.2023).
- Franč, V., Hassairi, M. (2009). *Výzkum na téma vulgarismy v ČR*. <http://ografologii.blogspot.cz/2009/10/vyzkum-na-tema-vulgarismy-v-cr.htm> (dostęp: 8.09.2023).
- Garcarz, M. (2006). Wulgaryzmy a przekład, czyli życie wulgaryzmów od oryginału do przekładu. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica Rossica*, 2, 159–173.
- Grochowski, M. (2002). *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Gromnica, R. (2017). Projevy vulgarity a zdvořilosti v diskusních fórech k domácí politice. *Časopis pro moderní filologii*, 99(2), 214–224.
- Gruszczyńska, E. (2019). Wulgaryzmy w dyskursie medialnym a przekład. W: E. Gruszczyńska, M. Guławska-Gawkowska i A. Szczęsny (red.), *Translatoryczne i dyskursywne oblicza komunikacji*, T. 6, (s. 169–183). Warszawa: Instytut Lingwistyki Stosowanej.
- Grybosiowa, A. (2006a). Destrukcja tradycyjnego, polskiego modelu grzeczności. Nowe formuły globalne. W: K. Ożóg i E. Oronowicz-Kida (red.), *Przemiany języka na tle przemian współczesnej kultury* (s. 31–37). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Grybosiowa, A. (2006b). Polaryzacja opinii o wulgaryzmach współczesnej polszczyzny. *Poradnik Językowy*, 6, 57–63.
- Hądźlik-Białek, M. (2018). Metody przekładu wulgaryzmów w tłumaczeniu filmowym w kontekście przemian w komunikacji językowej. *Półrocznik Językoznawczy Tertium*, 3(1), 90–99.
- Hądźlik-Dudka, M. (2014). Wulgaryzmy a przekleństwa w kontekście przemian komunikacji językowej. *Studia Filologiczne Uniwersytetu Jana Kochanowskiego*, 27, 151–160.
- Hradilová, D. (2019). Zhřešit myšlenkou, zhřešit slovem... K užívání vulgarismů v současných českých literárních textech. *Studia et Documenta Slavica*, 9(3), 67–80.
- IC15 – Klégr, A., Kubánek, M., Malá M. i in. *Korpus InterCorp – angličtina, verze 15 z 11.11.2022*. Praha: Ústav Českého národního korpusu, FF UK. <https://kontext.korpus.cz/> (dostęp: 8.09.2023).
- Jelínek, M., Vepřek, M. (2017). Vulgarismus. W: P. Karlík, M. Nekula i J. Pleskalová (red.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, Brno: Ústav českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.
- Kamińska-Szmaj, I. (2009). *Agresja językowa w życiu publicznym. Leksykon inwektyw politycznych 1918–2000*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Karwatowska, M. (2008). Językowe środki wyrażania agresji w rozmowach nastolatków. *Linguistica Bidgostiana*, 5, 147–161.
- Kaufnerová, M. (2016). *Vulgarismy a pokleslé vyjadřování v neformálních projevech studentek VŠ: stav, příčiny, hodnotové postoje* [praca magisterska]. Plzeň. <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/24687/1/DP%20Kaufnerova.pdf> (dostęp: 8.09.2023).
- Kita, M. (2016). Estetyzowanie wulgaryzmów. *Stylistyka*, 25, 349–370.
- Kovář, V., Jakubiček, M., Bušta, J. (2009). Czech Vulgarisms in Text Corpora. W: D. Hlaváčková, A. Horák, K. Osolobě i in. (red.), *After Half a Century of Slavonic Natural Language Processing* (s. 141–145). Brno: Tribun EU.
- Kowalikowa, J. (2000). Wulgaryzmy we współczesnej polszczyźnie. W: G. Szpila (red.), *Język trzeciego tysiąclecia* (s. 121–132). Kraków: Tertium.
- Kowalikowa, J. (2008). O wulgaryzacji i dewulgaryzacji we współczesnej polszczyźnie. W: A. Dąbrowska (red.), *Język a Kultura*, T. 20, (s. 81–88). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Kramulová, D. (2009). Vulgarity. Užíváme je rádi a stále častěji. *Psychologie Dnes*, 15(1), 18–23.
- Krzysztofowicz, D. (2018). Wulgaryzacja języka w świetle prawnym. W: M. Mycajka, R. Mazur i B. Żebrowska (red.), *Nasz język ojczysty – etyka i estetyka słowa* (s. 75–90). Kraków: LIBRON.
- Kuruc, M. (2012). Wulgarny internauta, czyli kilka słów o zgorzeniu w sieci. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura*, 4, 132–147.
- Lotko, E. (2009). K otázce vulgarizmů, zejména v současné veřejné komunikaci. *Bohemica Olomucensia*, 1(4), 49–55.
- Maćkowiak, K. (2009). Media a proces wulgaryzacji polszczyzny w świadomości językowej studentów PWSZ w Lesznie. *Scripta Comeniana Lesnensia*, 7, 7–21.
- Malendowicz, P. (2020). Wulgaryzmy w komunikowaniu politycznym. *Świat Idei i Polityki*, 19, 276–298.
- Mańka, M. (2019). *Zjawisko eufemizacji wulgaryzmów w czeskim i polskim przekładzie audiowizualnym* [praca licencjacka]. Kraków.
- Marynčák, R. (2007). *Stručné dějiny nadávek a sprostých slov*. Praha: KMa.
- Maślanka, A. (2020). Problem przekładu wulgaryzmów na przykładzie *Jeziro Bianki Bellovej*. W: D. Adamczyk, Ł. Gęborek, M. Małek i W. Szota (red.), *Konfrontacje z przekładem* (s. 141–150). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Miławska, M. (2013). Harmonia czy dysonans? O wulgaryzmach w *Dniu świra* Marka Koterskiego. *Słowo. Studia językoznawcze*, 4, 188–199.
- Mosiółek-Kłosińska, K. (2000). Wulgaryzacja języka w mediach. W: J. Bralczyk i K. Mosiółek-Kłosińska (red.), *Język w mediach masowych* (s. 112–119). Warszawa: Upowszechnianie Nauki – Oświata.
- Mról, A., Szulc, M. (2009). Wulgaryzmy wśród studentów a pleć. *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 10(1), 130–143.
- Nejedlý, P. (2016). Vulgarismy v lexikálním systému i v komunikaci. *Český jazyk a literatura*, 66(1), 5–13.
- Olszewska, M. (2012). Wulgaryzmy w dyskursie medialnym. *Linguistica Bidgostiana*, 9, 124–133.
- Osadnik, W.M. (2010). Film po adaptacji powieści: narracja *Wojny polsko-ruskiej pod flagą biało-czerwoną*: porównanie przekładu angielskiego powieści i angielskich napisów w adaptacji filmowej Xawerego Żuławskiego. *Postscriptum Polonistyczne*, 1(5), 107–130.
- Pačuła, J. (2018). ...jak doróżkarz, ...jak szewc, ...na czym świat stoi – kłąc. O wulgaryzacji polszczyzny i jej antypedagogicznej obecności w mediach. *Konteksty Pedagogiczne*, 2(11), 179–196.
- Pankowska, D., Bieganowska-Skóra, A. (2018). Wulgaryzacja języka jako kontekst socjalizacji dzieci i młodzieży. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 27(2), 183–201.
- Pycia, P. (2012). Przekraczając granice. Problem przekładu wulgaryzmów i przekleństw. W: B. Tokarz (red.), *Przekłady Literatur Słowiańskich: Bariery kulturowe w przekładzie literackim*, T. 3, Cz. 1, (s. 135–148). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Ruta, K. (2007). O pojęciu „wulgaryzm” i zjawisku wulgarności. *Podteksty*, 2.
- Saniewska, P. (2016). Brzydkie słowa, czyli o używaniu wulgaryzmów przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną w sytuacjach emocjogennych – wstępne rozpoznanie. W: D. Saniewska (red.), *Emocje, język, literatura* (s. 353–354). Kraków: LIBRON.
- Schmiedtová, V. (2011). Nadávky a kletby v dílech Karla Čapka, Bohumila Hrabala a v korpusu ORAL2008. W: F. Čermák (red.), *Korpusová lingvistika Praha 2011: 2. Výzkum a výstavba korpusů* (s. 287–302). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- SEJP – Boryś, W. (2005). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Sikora, K. (2016). Kilka uwag na temat wulgaryzacji i brutalizacji polszczyzny. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, 32, 105–115.
- Smetáčková, I., Novotná, H., Šimečková, P. (2014). Žákovská verbální vulgarita o přestávkách a o vyučování. *Studia Paedagogica*, 19(3), 47–64.
- Sobczak, B. (2005). O agresji językowej w filmie (na przykładzie filmów Władysława Pasikowskiego). W: A. Dąbrowska i A. Nowakowska (red.), *Język a Kultura*, T. 17, (s. 221–230). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- SSČ – Mejstřík, V. i in. (red.). (2005). *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia.

- Staszewska, J. (2010). Wulgaryzacja przekazu jako wyróżnik języka w komunikacji na forach internetowych. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica*, 45, 197–208.
- Szamryk, K. K. (2020). Wulgaryzmy w socjolekcie warszawskich blockersów na przykładzie kreskówki *Blok ekipa*. *Białostockie Archiwum Językowe*, 30, 303–316.
- Szlachcikowska, Ż. (2020). Agresja słowna i wulgaryzmy na przykładzie filmów Patryka Vegi. *Czas Kultury*, 1, 187–194.
- Šemelík, M., Lišková, M. (2019). K lexikografickému zpracování tabuových slov. *Slovo a slovesnost*, 80, 39–57.
- Śledź, A. (2003). Przerwywnik czy wykrzyknik? Analiza składniowa i semantyczna pewnych użyć słów uważanych za wulgarne. *Poradnik Językowy*, 9, 69–74.
- Taras, B. (2005). Przekleństwa i wulgaryzmy w języku mieszkańców wsi rzeszowskiej. W: A. Dąbrowska i A. Nowakowska (red.), *Język a Kultura*, T. 17, (s. 305–314). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Taras, B. (2011). Ekspansja wulgarności w języku i kulturze. *Język Polski*, 5, 372–380.
- Taras, B. (2017). Wulgaryzacja zachowań językowych i kulturowych. W: J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk i in. (red.), *Etyka słowa. Wybór opracowań*, T. 1, (s. 307–322). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Tvarůžková, L., Ludvíková, V. (2004). O hubách nevymáchaných. *Týden*, 11, 36–41.
- Uličný, O. (2008). Agresivita a vulgarita v češtině a v české komunikaci. W: P. Kubíková (red.), *Agresivita a násilí v jazyce, literatuře, médiích a společnosti* (s. 7–10). Praha: Obec spisovatelů.
- Uličný, O. (2009). Lingvistické a psychosociální aspekty užívání agresivních verbálních prostředků, zvl. vulgarismů, v současné veřejné české komunikaci. W: O. Uličný (red.), *Eurolingua & Eurolitteraria 2009* (s. 43–48). Liberec: Technická univerzita.
- Włuka, M. (2019). Wulgaryzmy w amatorskim tłumaczeniu filmowym. *Rocznik Przekładoznawczy*, 14, 365–378.
- Wolańska-Zasępa, I. (2005). Przekład wulgaryzmów i kolokwializmów w filmie. W: U. Kropiwiiec, M. Filipowicz-Rudek, J. Konieczna-Twardzikowa (red.), *Między oryginałem a przekładem*, t. X: *Między tekstem a obrazem. Przekład a telewizja, reklama, teatr, film, komiks, Internet* (s. 82–88). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- WSJP – Żmigrodzki, P. (red.). (2007–). *Wielki słownik języka polskiego PAN*. Kraków: IJP PAN. <http://www.wsjp.pl> (dostęp: 8.09.2023).
- Zarzczyński, G., Mazurek, M. (2009). Co komunikują polskie wulgaryzmy? (cz. 1). W: K. Zalejarz, K. Ruta (red.), *Procesy współczesnej polszczyzny, cz. 1: Najnowsze zjawiska w polszczyźnie* (s. 174–183). Poznań: Poznańskie Studia Polonistyczne.
- Zbróg P., Zbróg Z. (2017). Reprezentacja społeczna wulgaryzmów w świetle wypowiedzi polskich internautów. *Socjolingwistyka*, 31, 205–230.
- Žďárská, A. (2018). *Kategorizace vulgarismů a strategie obcházení jejich přímého vyjádření v současné online komunikaci* [praca magisterska]. Olomouc. <https://theses.cz/id/f0q8hy/26616216> (dostęp: 8.09.2023).
- Żmigrodzki, P. (2012). Wulgaryzmy jako problem dla leksykografa (nie tylko w związku z pracami nad *Wielkim słownikiem języka polskiego PAN*). *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia de Cultura IV*, 2012, 123–131.

STRESZCZENIE

Słowa kluczowe: wulgaryzmy, analiza porównawcza, język czeski, język polski, korpusy językowe

Artykuł ma na celu przybliżenie badań nad polskimi i czeskimi wulgaryzmami prowadzonych na początku XXI wieku, a także stanowi próbę nakreślenia ich dalszych perspektyw. Chodzi przede wszystkim o możliwość analizy porównawczej słownictwa wulgarne obu języków, która nie została dotychczas przeprowadzona w szerszym zakresie. Istniejące polskie i czeskie badania jednojęzyczne poświęcone wulgaryzmom różnią

się, jeśli chodzi o metodologię oraz przedmiot analizy, ponadto prowadzone były w Polsce na większą skalę niż w Czechach. W obecnej sytuacji najistotniejsze wydają się badania komparatystyczne dotyczące m.in. frekwencji, funkcji, kontekstów użycia i sposobów tworzenia wulgaryzmów w obu językach. Jednym z narzędzi do realizacji tych celów – obok metody ankietowej – może być czeski korpus porównawczy InterCorp, choć jak na razie, co wykazała zaprezentowana w niniejszym artykule krótka analiza trzech wulgaryzmów, ma on zbyt małą objętość do realizacji miarodajnych badań. Konieczne wydaje się więc sięgnięcie po inne źródła, przede wszystkim korpusowe.

SUMMARY

Research on Polish and Czech vulgarisms – current status and perspectives

Keywords: vulgarisms, comparative analysis, Czech language, Polish language, language corpora

This article aims at an overview of the research on Polish and Czech vulgarisms conducted at the beginning of the 21st century, and attempts to outline its further perspectives. It is primarily concerned with the possibility of a comparative analysis of the vulgar vocabulary of these two languages, which has not been carried out to a wider extent so far. Existing Polish and Czech monolingual studies devoted to vulgarisms differ in terms of methodology and subject of analysis. Moreover, they have been conducted on a larger scale in Poland than in the Czech Republic. In the current situation, comparative research on, among other things, frequency, function, contexts of use, and ways of creating vulgarisms in both languages seems to be the most relevant. Alongside the survey method, the Czech comparative corpus InterCorp could be one of the tools for this purpose, although, as the short analysis of three vulgarisms presented in this article has shown, it is too small for a meaningful study. It therefore seems necessary to reach for other sources for research, first of all, corpus-based ones.